

ԱՆԻ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍԻ
ԱՍՏՐՅԱՆ

Գաշնակահար, Երևանի պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու մասնաճյուղի դոցենտ
ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն

Email: aniani79@mail.ru

Doi.10.58580/18290019-2022.2.63-78

«Երաժշտական Հայաստան» ամսագրի խմբագրական խորհրդի
երաշխավորությամբ Գոհար Կառլենի Շագոյանի՝ 22.12.2022 թ.,
ընդունվել է տպագրության՝ 20.1.2023 թ.,
ներկայացրել է հեղինակը՝ 18.12.2022 թ.:

**ԳԵՈՐԳԻ ՏԻԳՐԱՆՈՎԸ Ա. ՍՊԵՆԳԻԱՐՅԱՆԻ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՂՐԻՄՅԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՄԱՍԻՆ**

Ամփոփում

Իր գիտական գործունեության ընթացքում արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, ով նաև Լենինգրադի կոնսերվատորիայի շրջանավարտ է եղել Գ. Տիգրանովը գրել է արժեքավոր աշխատություններ արտասահմանյան, ռուսական և հայկական երաժշտության վերաբերյալ, կազմել և խմբագրել ժողովածուներ՝ նվիրված իր գործընկերներ Բ. Ասաֆևի, Կ. Սարաջևի, Ա. Խաչատրյանի մասին: Այս մատենաշարում անչափ արժեքավոր են նրա ուսումնասիրությունները հայ մեծանուն կոմպոզիտոր Ա. Սպենդիարյանի մասին, որոնք անկրկնելի հետքն են թողել հայ-ռուսական երաժշտության պատմության ուսումնասիրության մեջ: Ըստ Գ. Տիգրանովի, Ա. Սպենդիարյանը 1900-1917 թթ. Ղրիմում հասավ ստեղծագործական հասունության: Նրան հաջողվեց նոր արևելք բացել երաժշտության մեջ: Իր գործերով նա կամերային և սիմֆոնիկ երաժշտություն ներմուծեց նախկինում անհայտ նոր հայկական աշխարհ՝ իր թարմ կերպարներով ու մեղեդիներով: Իր կյանքի դրիմյան շրջանում Սպենդիարյանը դարձավ հայ ազգային կոմպոզիտոր, մի մարդ, ով համարձակվեց լուծել նորաստեղծ հայ կոմպոզիտոր դպրոցի առջև ծառայած խնդիրները: Այս ժամանակահատվածի նրա երաժշտությունն առանձնանում է հստակությամբ եւ խիստ նրբաճաշակությամբ: Ամենաբարդ ու խորը գաղափարներն Ա. Սպենդիարյանին հաջողվել է մարմնավորել պարզ, բնական, մատչելի գեղարվեստական ձևերով:

Բանալի-բառեր. Գ. Տիգրանով, Ա. Սպենդիարյան, Ղրիմ, կոմպոզիտոր, «Ձկնորսը և փերին» բալլադը, հայկական մեղեդիներ, «Այմաստ» օպերա:

Abstract

Pianist, Docent of the Gyumri Branch of Yerevan State Conservatory after Komitas, Shirak Center for Armenological Studies NAS RA (Gyumri, RA) Ani Hovhannes Asatryan. - "Georgi Tigranov on the Crimean Period of Al. Spendiaryan's activity".

During his academic activity, graduate of Leningrad Conservatory G. Tigranov authored valuable works dedicated to foreign, Russian, and Armenian music, compiled and edited numerous collections dedicated to the lives and works of B. Asafev, A. Khachatryan, K. Sarajev, etc. His studies dedicated to the activities of the great Armenian composer Alexander Spendiaryan are especially invaluable in that series, which left their unique trace in the study of the history of Armenian-Russian music. According to G. Tigranov, Al. Spendiaryan, reached his creative maturity in Crimea in 1900-1917. He succeeded in discovering the "New East" in music. With his works, Al. Spendiaryan introduced into the chamber and symphonic music the new Armenian world of previously unknown images and melodies. During the Crimean period of his life, Spendiaryan became an Armenian national composer, a man who dared to solve the problems faced by the young Armenian school of composition. His music of that period is distinguished by clarity and elegance. Al. Spendiaryan managed to embody the most significant in-depth ideas in a simple, natural and accessible artistic way.

Key Words: G. Tigranov, Al. Spendiaryan, Crimea, composer, ballad "The Fisherman and the Fairy", Armenian melodies, opera "Almast".

Абстракт

Пианист, доцент Гюмрийского филиала Ереванской государственной консерватории, Ширакский центр арменоведческих исследований НАН РА (Гюмри, РА) Ани Оганесовна Асатрян. - "Георгий Тигранов о крымском периоде деятельности А. Спендиаряна".

За время своей научной деятельности доктор искусствоведения, профессор, который был и выпускником Ленинградской консерватории Г. Г. Тигранов написал ценные труды, посвященные зарубежной, русской и армянской музыке, составил и отредактировал сборники, посвященные жизни и творчеству своих коллег Б. Асафева, А. Хачатуряна, К. Сараджева и других. В этой серии особенно ценны его исследования, посвящен-

ные деятельности великого армянского композитора А. Спендиаряна, которые оставили свой неповторимый след в изучении истории армяно-русской музыки. По словам Г. Тигранова, А. Спендиарян достиг творческой зрелости в Крыму в 1900-1917 г. Ему удалось открыть в музыке «новый Восток». Своими работами он внес в камерную и симфоническую музыку новый армянский мир неизвестных ранее образов и мелодий. В крымский период своей жизни Спендиарян стал армянским национальным композитором, человеком, отважившимся решить задачи, стоявшие перед молодой армянской композиторской школой. Его музыка этого периода отличается ясностью и изяществом. Самые значительные глубинные идеи А. Спендиаряну удавалось воплотить в простой, естественной, доступной художественной форме.

Ключевые слова: Г. Тигранов, А. Спендиарян, Крым, композитор, баллада «Рыбак и фея», армянские мелодии, опера «Алмаст».

Գ եորգի Տիգրանովը ծնվել է Պետերբուրգում՝ 1908 թ.: 1934 թ. ավարտել է Լենինգրադի կոնսերվատորիայի պատմաստեսական ֆակուլտետը, սովորել Բ. Ասաֆևի, Ս. Գինգբուրգի, Ռ. Գրուբերի մոտ, ապա երաժշտության պատմություն դասավանդել է Լենինգրադի, հետո նաև Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիաներում: Իր երկարամյա գիտական գործունեության ընթացքում Գ. Տիգրանովը հեղինակել է արտասահմանյան, ռուսական և հայ երաժշտությանը նվիրված մեծ արժեք աշխատություններ, կազմել և խմբագրել բազմաթիվ ժողովածուներ նվիրված Բ. Ասաֆևի, Ա. Խաչատրյանի, Կ. Մարաջևի և այլոց կյանքին ու գործունեությանը: Իր գիտական գործունեության մի մեծ հատված Գ. Գ. Տիգրանովը նվիրել է մեծանուն հայ կոմպոզիտոր Ա. Սպենդիարյանի կյանքի և ստեղծագործական գործունեության ուսումնասիրությանը: Ծավալուն այդ աշխատություններն իրենց ուրույն հետքն են թողել հայ երաժշտության պատմության ուսումնասիրության գործում: Այս հոդվածի շրջանակներում առանձին ուսումնասիրության թեմա ենք դարձրել Գ. Տիգրանովի վերաբերմունքն Ա. Սպենդիարյանի գործունեության դրիմյան շրջանի մասին:

1901 թ. Ն. Ա. Ռիմսկի-Կորսակովի դասընթացներն ավարտած Սպենդիարյանը տեղափոխվեց Յալթա (Ղրիմ) և այստեղ ապրեց մոտ 15 տարի: Հենց Ղրիմում էլ սկիզբ դրվեց Սպենդիարյան կոմպոզիտորի ստեղծագործական կյանքի նոր՝ ինքնուրույն փուլին: Հաջորդ տարիները նրա կյանքում նշանավորվեցին բազմակողմանի երաժշտահասարակական և կոմպոզիտորական գործունեությամբ, ինչպես նաև նպաստեցին նրա ստեղծագործական հասունացմանը:

XX դարի սկզբին Յալթան դարձել էր մշակութային խոշոր ուժերի կենտրոնատեղի, ինչն անկասկած մեծ ազդեցություն էր թողնում գավառական այդ ծովափնյա քաղաքի հոգևոր կյանքի վրա: Այստեղ էին հաստատվել Ա. Չեխովը, Ս. Գրուբին, Լ. Տոլստոյը և այլք: Յալթայում՝ Ա. Սպենդիարյանը հայտնվեց առաջադեմ մտավորականության միջավայրում, սկսեց ապրել նրա հոգևոր հետաքրքրություններով (1. էջ 69):

Մարդկային բարձր որակներով և անձնական հմայքով օժտված Սպենդիարյանը վայելում էր իր ժամանակակիցների անկեղծ սերն ու հարգանքը: Ծատերի հետ նա մտերիմ հարաբերություններ ուներ: Այս մասին վառ պատկերացում են տալիս ինչպես կոմպոզիտորի պահպանված ծավալուն նամակագրությունը, այնպես էլ նրա մասին ժամանակակիցների հիշողությունները:

Սպենդիարյանների տանը կարելի էր հանդիպել ինչպես ժողովրդական երգիչների, որոնց կոմպոզիտորը սիրում էր լսել և որոնցից ձայնագրում էր ժողովրդական մեղեդիներ, այնպես էլ մշակույթի ականավոր գործիչների՝ Այվազովսկի, Գորկի, Շալյապին, Գլազունով և ուրիշներ (2.): Կարճ ժամանակահատվածում Սպենդիարյանների տունը վերածվեց Յալթայի կարևոր մշակութային կարևոր օջախի: Այդ շրջանում արդեն Սպենդիարյանին գրավում էր ժողովրդական արվեստը: Նա մեծագույն սիրով հավաքում, ձայնագրում, մշակում և իր ստեղծագործություններում օգտագործում էր ժողովրդական երաժշտության նմուշները:

Ղրիմում Սպենդիարյանն իրեն նվիրեց բազմակողմանի երաժշտաստեղծագործական և հասարակական գործունեությանը՝ նպաստելով տեղում երաժշտական կրթության և համերգային կյանքի զարգացմանը, 1908 թ. ընտրվում Յալթայում «Երաժշտական և դրամատիկական արվեստասերների ընկերության» վարչության նախագահ, իսկ 1910-ին՝ Ռուսական երաժշտական ընկերության Յալթայի մասնաճյուղի նախագահի տեղակալ (2. էջ 72): Սպենդիարյանը մեծ դերակատարություն ունեցավ նաև Ղրիմի սիմֆոնիկ նվագախմբերի կազմակերպմանն ու աշխատանքին՝ ակտիվորեն ազդեց դրանց երգացանկի վրա: Ալեքսանդր Աֆանասևի Սպենդիարյանը նաև տաղանդավոր դիրիժոր էր և դասական երաժշտության կրթոտ քարոզիչ: 1902-1904 թթ. նա հանդես է եկել որպես սիմֆոնիկ նվագախմբերի դիրիժոր, ով ըստ ժամանակակիցների օժտված էր դիրիժորի իսկական տաղանդով:

1900-1917 թթ. Սպենդիարյանն ստեղծեց տարբեր ժանրերի բազմաթիվ նշանակալից գործեր, այդ թվում՝ «Ղրիմյան էսքիզներ»-ի երկու շարք սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, «Երեք արմավենիներ» սիմֆոնիկ պատկերը, մի շարք հետաքրքիր և խորիմաստ վոկալ ստեղծագործություններ՝ ընդհուպ մոտենալով իր կյանքի ամենամեծ ստեղծագործական մտահղացմանը՝ «Այմաստ» օպերային:

Կարծիք կա, թե Սպենդիարյանի կյանքը Ղրիմում գուրկ է եղել առանձնապես նշանակալից իրադարձություններից և ընդհանուր առմամբ ընթացել է հարթ: Մենք հակված ենք ենթադրելու, որ այս տեսակետը ծնվել է բացառապես Սպենդիարյանի համեստությունից (նրա ինքնակենսագրությունը գրել է շատ զուսպ տոնով), ինչպես նաև նրա բովանդակալից կյանքի բազմաթիվ փաստերի անբավարար ուսումնասիրվածությունից:

Իրականում, դիտարկվող ժամանակաշրջանում

Սպենդիարյանի ստեղծագործական կենսագրությունը լի էր նշանակալից իրադարձություններով: Գրանցից առաջինը նրա հանդիպումն էր Գորկու հետ 1902 թ. ամռանը: Մեծ գրողի հետ շփումը մեծ լուրջ նշանակություն ունեցավ կոմպոզիտորի ստեղծագործական կենսագրության վրա: Գորկու բարձր հումանիզմը, ազատասիրությունն ու իսկական ժողովրդականությունը չէին կարող ազդեցություն չունենալ Սպենդիարյանի աշխարհայացքի ձևավորման վրա: Նրա հիշողությունները Գորկու մասին լի են խանդավառ տողերով, կոմպոզիտորը հիացած է գրողի պարզությամբ, անկեղծությամբ ու բարությամբ (3. էջ 7-9):

Հավանաբար իրենց շփումների ընթացքում Գորկին ու Սպենդիարյանն անդրադարձել են նաև հայ մշակույթին, Հայաստանին ու «Հայկական հարցին» վերաբերող խնդիրներին: Այդ մասին հստակ տեղեկություններ ցավոք չկան: Սակայն, փաստ է այն, որ Գորկին ակտիվորեն հետաքրքրված էր Հայաստանով: 1902 թ. գրողի տեքստերի հիման վրա Սպենդիարյանն ստեղծեց «Ձկնորսը և փերին» բալլադը, իսկ 1911-ին՝ «Էդելվեյս» ստեղծագործությունը: Սպենդիարյանի հոգևոր աշխարհի դրսևորման վրա մեծ ազդեցություն ունեցավ նաև ծանոթությունը Լ. Տոլստոյի և Ա. Չեխովի հետ: Ցավոք սրտի, այդ մասին տեղեկությունները խիստ սակավ են:

Գրերթ ամեն ձմեռ Սպենդիարյանն այցելել է Մանկտ Պետերբուրգ, հանդիպել Ռիմսկի-Կորսակովի և Գլազունովի հետ: Նա ցմահ պահպանեց իր մեծանուն ուսուցչի հանդեպ անսահման սիրո և հարգանքի զգացումը: Իր հերթին, Ռումսկի-Կորսակովն արձագանքում էր այդ զգացումներին իր աշակերտի բացառիկ շնորհալիության անվերապահ ճանաչմամբ (2. էջ 24-27): Սպենդիարյանը ոչ միայն սիրում էր ուսուցչի երաժշտությունը, այլև հիանալի գիտեր այն: Գ. Տիգրանովի հավաստմամբ, կոմպոզիտորի անձնական գրադարանում մեծ տեղ էր հատկացված Ռումսկի-Կորսակովի ստեղծագործություններին: Իր ուսուցչին ուղղված նամակներում Սպենդիարյանը մանրամասն ներկայացնում էր իր ստեղծագործական գործունեությունը: Ուսուցչի մասին 1908 թ. խորապես ազդեց Սպենդիարյանի վրա: «Ռիմսկի-Կորսակովի նման երկրորդը չի լինի, - ասել է կոմպոզիտորը, - նրա անունը միշտ կենդանի և հարազատ կմնա» (4. էջ 76):

Գ. Տիգրանովի հավաստմամբ, Սպենդիարյանն իր կյանքի դրիմյան շրջանում մտերիմ կապեր է հաստատել նաև Գլազունովի հետ: Յալթայում վերջինս Սպենդիարյանների տանն սպասված հյուր էր: Երկու կոմպոզիտորներն էլ միմյանց կյանքում բուռն մասնակցություն են ունեցել, կիսվել իրենց ստեղծագործական գաղափարներով (2. էջ 38): Ծատ տարիներ անց Գլազունովի իր գործընկերոջ մասին գրել է. «Լինելով ծագումով հայ, Սպենդիարյանն ամբողջովին նվիրվեց հայրենի ժողովրդի երաժշտությունը բարձր գեղարվեստա-

կան մակարդակի բարձրացնելու գործին, և ստեղծագործական այս ոլորտում նա իրեն հավասարը չունի...: Սպենդիարյանի երաժշտության մեջ զգացվում է ոգեշնչման թարմությունը, գույնի բուրմունքը, մտքի անկեղծությունը, շնորհքն ու դիզայնի կատարելությունը» (5. էջ 11-12) :

Ա. Գլազունովը հիշում է, որ 1909-1911 թթ.՝ երեք ամառ անընդմեջ անցկացրել է Յալթայում՝ Սպենդիարյանի տանը, վայելել նրա բացառիկ հյուրընկալությունը: «Նա աշխատում էր, թեև բուռն ոգևորությամբ, բայց բավականին դանդաղ, մանրակրկիտ առանձնացնելով բոլոր մանրույթները: Իր աշխատանքի մեջ նա կարելի է ասել «հասնում էր կետին», խիստ ինքնաքննադատությամբ էր վերաբերվում իր գործերին, ստեղծագործությունների բնօրինակներում փոփոխություններ կատարում նույնիսկ այն բանից հետո, երբ դրանք արդեն տպագրվել էին», - գրել է Գլազունովը (5. էջ 11-12) :

Հիմքեր կան ենթադրելու, որ Սպենդիարյանն իր կյանքի դրիմյան շրջանում մտերիմ հարաբերություններ է հաստատել նաև Վ. Ստասովի հետ: Վերջինիս մահն ստիպեց կոմպոզիտորին 1907 թ. ստեղծել «Ի հիշատակ Ստասովի» դաշնամուրի և երգչախմբի համար գրված կանտատը (2. էջ 87):

Ըստ Գ. Տիգրանովի՝ ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում Սպենդիարյանի ստեղծագործական հանդիպումների մասին հետաքրքիր տեղեկություններ կարելի է գտնել նաև խորհրդային շրջանի մշակույթի նշանավոր գործիչներ Մ. Գնեսինի, Ս. Վասիլենկոյի և Բ. Ասաֆևի հուշերում (2. էջ 88): Հիշատակության արժանի են հատկապես Ասաֆևի հիշողությունները Սպենդիարյանի մասին: «Ես սկսեցի հանդիպել նրա հետ, - գրում է Ասաֆևը, - նախկին Պետերբուրգում, դեռևս համալսարանական տարիներին, և շատ արագ ջերմություն զգացի նրա հանդեպ» (2. էջ 90):

Սպենդիարյանի շնորհիվ Ասաֆևի մոտ հետաքրքրություն առաջացավ Հայաստանի և հայ մշակույթի նկատմամբ: «Ես սկսեցի ծանոթանալ հայկական պոեզիային և ժողովրդական երգերի մեղեդիներին: Սպենդիարյանն ու Բյուսովի գիրքը հայկական պոեզիայի մասին առանձնահատուկ ազդեցություն թողեցին ինձ վրա» (6. էջ 14):

Ասաֆևի խոսքերով, հենց Սպենդիարյանն իրեն ներշնչեց խորը կապվածություն «այն ժամանակ դեռևս գոյություն չունեցող այդ երկրի (Հայաստանի) ու նրա աշխատասեր ժողովրդի նկատմամբ, պատմեց հին հայկական կրոնական մեղեդու, ժողովրդական սիրերգերի և օրորոցայինների գեղեցկության մասին» (6. էջ 14):

Ղրիմում ապրած տարիներին Սպենդիարյանը մտերիմ հարաբերություններ է ունեցել նաև կոմպոզիտորներ Ա. Գրեչանինովի, Ն. Չերեպինի, Ն. Ամանիի հետ, շփվել ռուսական վոկալ արվեստի կարկառուն ներկայացուցիչներ Ֆ. Շալյապինի, Է. Զբրուևայի, Է. Մռավի-նայի, դիրիժորներ՝ Ա. Զիրուտիի, Ս. Աբբասկոմովի,

Վ. Անդրեևի, Ա. Օրլովի և այլոց հետ:

Ըստ ժամանակակիցների հիշողությունների Սպենդիարյանը մտերիմ հարաբերություններ է ունեցել նաև հայ մշակույթի գործիչների հետ: Հատկապես ջերմ էին հարաբերությունները կոմպոզիտոր Ն. Տիգրանյանի հետ: «Այժմ, - գրել է նա, - երբ որոշվեց աշխատանքիս ուղղությունը, երբ ստեղծագործությունս միաձուլեցի Արևելքի հետ, Ն. Տիգրանովը հատկապես մտերիմ ու հարազատ դարձավ ինձ համար» (7. էջ 5-6):

1900-ականների սկզբներին Սանկտ Պետերբուրգում Սպենդիարյանը հանդիպեց այն ժամանակ երիտասարդ կոմպոզիտոր Ա. Տեր-Ղևոնդյանին: Վերջինս, նրա օրինակով, իր ջանքերն ուղղել էր հայկական սիմֆոնիայի զարգացմանը: Տեր-Ղևոնդյանի հավաստմամբ Սպենդիարյանը «հիացած հայ ժողովրդական երաժշտության հարստությամբ ու գեղեցկությամբ, համոզված էր, որ հենց դրա հիման վրա պիտի զարգանա ազգային սիմֆոնիկ երաժշտությունը» (4. էջ 75-76):

1912-ից սերտ կապեր հաստատվեցին նաև Սպենդիարյանի և տաղանդավոր կոմպոզիտոր, այն ժամանակ դեռ Սանկտ Պետերբուրգի կոնսերվատորիայի ուսանող Ռոմանոս Մելիքյանի միջև:

Ցավոք, մեծանուն կոմպոզիտորին՝ իրերի բերումով, չհաջողվեց հանդիպել իր փայլուն ժամանակակիցին՝ հայ դասական երաժշտության հիմնադիր Կոմիտասին, թեև ծանոթ էր նրա ստեղծագործություններին: Դժվար է ստույգ նշել, թե երբ է Սպենդիարյանն առաջին անգամ ծանոթացել Կոմիտասի ստեղծագործություններին, բայց և փաստ է այն, որ Կոմիտասն իր գործերով մեծ հետք է թողել կոմպոզիտորի ստեղծագործական կենսագրության վրա: Հայ ժողովրդական երգերի կոմիտասյան մշակումների առաջին հրատարակությունները թվագրվում են 1907 և 1913 թվականներով, և կարելի է ենթադրել, որ Սպենդիարյանը, ով խնամքով հավաքում էր հայ երաժշտությանը վերաբերող բոլոր նորությունները, պետք է որ ծանոթ լիներ այդ հրատարակություններին: Գ. Տիգրանովի հավաստմամբ, Սպենդիարյանի նոթատետրում նույնիսկ պահպանվել են Կոմիտասի կատարմամբ հայկական երգերի գրամոֆոնային ֆոնդերի մասին կոմպոզիտորի գրառումները (2. էջ 59):

Իր գործունեության դրիմյան շրջանում Սպենդիարյանը մտերիմ հարաբերություններ է հաստատել նաև հայ նկարիչների հետ: Սկզբում նա ծանոթանում է Վ. Սուրենյանցի և Ե. Թաթևոսյանի հետ, իսկ 1914 թ. սկսած մտերիմ հարաբերություններ են հաստատվում նաև Մ. Մարյանի հետ, ով այդ պահին զբաղված էր կոմպոզիտորի «Այնտեղ, այնտեղ, պատվո դաշտում» հերոսական երգի առաջին հրատարակության շապիկի ձևավորմամբ: Հենց վերջինիս առաջարկով էլ Սպենդիարյանը ծրագրեց Հովհաննես Թումանյանի «Թմկաբերդի առումը» ստեղծագործության հիման վրա գրել օպերա:

Գ. Տիգրանովի հավաստմամբ Սպենդիարյանի ըս-

տեղծագործության մեջ հայկական թեմատիկայի աճող կարևորությունն ուղղակիորեն կախված էր նաև հայ գրականության հետ նրա կապերի ամրապնդումից: 1900 թ. սկսած նա կապեր էր հաստատել Ծատուրյանի, Շահազիզի և Հ. Հովհաննիսյանի հետ, ծանոթ էր Խ. Աբովյանի և Ռ. Պատկանյանի ստեղծագործություններին (1. էջ 81):

Սպենդիարյանի ստեղծագործական կյանքում ամենանշանակալի իրադարձություններից մեկը ծանոթությունն էր Հ. Թումանյանի հետ: Հայ գրականության ականավոր դասականն ազգային գրականության և արվեստի մեջ ռեալիզմի և ազգային պատկանելության կրքոտ մարտիկ էր: Նրա ստեղծագործությունները մեծ ազդեցություն ունեցան հայ երաժշտական արվեստի վրա: Նրա բանաստեղծությունները ոգեշնչման անսպառ աղբյուր են հայ կոմպոզիտորների համար: Թումանյանի ստեղծագործությունների հիման վրա գրվել Ա. Տիգրանյանի «Անուշ» օպերան, Ա. Տեր-Ղևոնդյանի «Ախթամար» սիմֆոնիկ պոեմը: Ի դեպ երկար ժամանակ «Անուշ»-ի սյուժեով օպերա է փորձել գրել նաև Կոմիտասը:

Թիֆլիսում Թումանյանի և Սպենդիարյանի հանդիպումների մասին հետաքրքիր տեղեկություններ են պահպանվել բանաստեղծի դստեր հուշերում (8. էջ 40-44): Այդ հարաբերությունների վերջնադրույունը հանդիսացավ հայ երաժշտության լավագույն գործերից մեկը՝ «Այմաստ» հրաշալի օպերան:

Գ. Տիգրանովի կարծիքով, բերված տեղեկությունները հնարավորություն են տալիս պատկերացում կազմելու հոգևոր այն մթնոլորտի մասին որում ապրել և ստեղծագործել է Սպենդիարյանն իր կյանքի դրիմյան շրջանում: Ծանոթությունն այս տարիներին գրված ստեղծագործությունների հետ թույլ են տալիս որոշակի պատկերացում կազմելու մեծանուն կոմպոզիտորի մասին: «Փափուկ, ամաչկոտ, նուրբ և արտասովոր համեստ», - ահավասիկ Գ. Տիգրանովի բնութագիրն Ա. Սպենդիարյանի մասին (1. էջ 83):

Սպենդիարովը լայն հետաքրքրությունների տեր, աշխատունակ մարդ էր՝ տարված երաժշտության հանդեպ անսպառ սիրով: Ստեղծելով նոր գործ՝ նա մտովի ամբողջությամբ նվիրվում էր դրան: Գ. Տիգրանովի կարծիքով, կոմպոզիտորի տարվածությունը սեփական ստեղծագործությամբ հաճախ կարող էր շրջապատի վրա թողնել ցրված մարդու՝ կյանքից հեռացածի տպավորություն (1. էջ 83):

Ստեղծագործական ձգտումներում համառ, իր և ուրիշների նկատմամբ չափազանց պահանջկոտ ու խիստ՝ նա դառնում էր կոշտ ու դյուրագրգիռ՝ կյանքում և արվեստում բախվելով գոեհկության և պղծության դրսևորման հետ: Կյանքի ուսումնասիրված ժամանակահատվածում Սպենդիարովի ստեղծագործության մեջ ամենից հաճախ ընդգծվել է փափուկ, անկեղծ, ներքուստ պարունակող քնարականությունը և մտորումնե-

րի հակումը:

Կյանքի ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում Սպենդիարյանի ստեղծագործություններում առավել հաճախ ընդգծվում էին մեղմությունը, անկեղծությունն ու քնարականությունը: Նրա ստեղծագործությունները խորապես կենսական են ու բովանդակալից: Դրանց խորթ են ինդիվիդուալիստական մեկուսացումը, հիվանդագին հոգեբանությունը և մթնշաղային տրամադրությունները:

Միաժամանակ, Գ. Տիգրանովը կարևոր է համարում ընդգծել Սպենդիարյանի ստեղծագործության զարգացման մեջ նոր ուղղություն՝ կոմպոզիտորի անընդհատ աճող հետաքրքրություն սոցիալական, փիլիսոփայական, հերոսազատագրական թեմաների նկատմամբ: Սկզբում այլաբանական, ապա նաև բաց ձևով իր ստեղծագործություններում Սպենդիարյանը մարմնավորում էր հարազատ ժողովրդի ճակատագրի մասին մտահոգիչ մտքեր: Նրա ստեղծագործություններում հայտնվում են արդարության և ազատության հասնելու կոչեր: Կոմպոզիտորը ցավով է ընդունում Առաջին աշխարհամարտի սկսվելու փաստը, անհանգրատանում Թուրքիայում ապրող հայերի ճակատագրով:

Սպենդիարյանը հազվադեպ է խոսել իր գաղափարական ու գեղարվեստական սկզբունքների և իդեալների մասին: Այդուհանդերձ՝ կոմպոզիտորի ստեղծագործությունների Գ. Տիգրանովի կողմից կատարած վերլուծությունը համոզիչ կերպով ցույց է տալիս հետևյալը. Սպենդիարյանի ստեղծագործությունը զարգանում էր իրատեսական ուղղությամբ: Չճանաչելով արատրակտ արվեստը նա ջանում էր երաժշտությունը հագեցնել կենսական բովանդակությամբ: Սպենդիարյանի կողմից իր աշխատանքին ներկայացվող հիմնական պահանջներից մեկը ժողովրդականությունն էր: Նա ձրգտում էր իր ստեղծագործություններում մարմնավորել հասարակ մարդու կյանքն ու հետաքրքրությունները, ավելի ու ավելի ամուր կապել իր ստեղծագործությունը ժողովրդական երաժշտության հետ, այն դարձնել հասկանալի հասարակության լայն շրջանակների համար: Եթե ժողովրդական երաժշտությունը մեկ աղբյուրն էր, որ սնուցում էր Սպենդիարյանի ստեղծագործական միտքը, ապա մյուս աղբյուրը դասական երաժշտությունն էր: XIX դարի ռուսական երաժշտության ավանդույթների յուրացումը հնարավորություն տվեց նրան հայ երաժշտական արվեստը բարձրացնել նոր մակարդակի, տանել այն օպերային և սիմֆոնիկ մեծ ստեղծագործություններ ստեղծելու ճանապարհով, օգնեց նրան իր ժողովրդի երաժշտությունը բարձրացնել դասականի մակարդակի:

Գ. Տիգրանովի կարծիքով ամենազլխավորը՝ ինչում դրսևորվում է Սպենդիարյանի ստեղծագործության յուրահատուկ ինքնատիպությունը, այն է, որ նրան հաջողվել է երաժշտության մեջ բացահայտել «նոր արևել-

քը»: Իր ստեղծագործություններով նա կամերային և սիմֆոնիկ երաժշտության մեջ մտցրեց նոր՝ մինչև այդ անհայտ պատկերների ու մեղեդիների հայկական աշխարհը: Իր կյանքի դրիմյան շրջանում Սպենդիարյանը դառնում է հայ ազգային կոմպոզիտոր, մարդ, ով համարձակություն ունի լուծելու հայ երիտասարդ կոմպոզիտորական դպրոցի առջև ծառայած խնդիրները: Նա անընդհատ հարստացնում է իր երաժշտական եզրուն՝ փնտրելով նոր արտահայտչամիջոցներ: Սպենդիարյանի երաժշտությունն առանձնանում է ձևի հստակությամբ ու նրբագեղությամբ: Նրան հաջողվեց գեղարվեստական պարզ, բնական և մատչելի ձևով մարմնավորել ամենանշանակալի խորքային գաղափարները:

Եզրահանգում

Ամփոփելով մեծանուն հայ կոմպոզիտորի գործունեության դրիմյան շրջանի համառոտ քննությունը, նշենք հետևյալը. որպես արվեստագետ նա իր ստեղծագործական հասունությանը հասավ մինչև 1917 թ.: 1900-1917 թթ. ստեղծված գործերը մեծ ճանաչում ստացան երաժշտական հանրության կողմից: Նրա երաժշտությունը հնչում էր ինչպես համերգասրահներում, այնպես էլ քաղաքային այգիներում, տներում և այլուր:

ՕԳՏԱԳՈՐԾԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Тигранов Г. Г.*, Александр Афанасьевич Спендиаров, М.:Госмузлит., 1959.
2. *Тигранов Г. Г.*, А. А. Спендиаров (по материалам писем и воспоминаний), Ер.: Айпетрат., 1953.
3. *Шебуев Н.*, Музыканты о Горьком. Спендиаров о Горьком, М.: Музыка и революция, 1928. # 4 (28), апрель.
4. *Тер-Гевондян А.*, Воспоминания о Спендиарове, //Советская музыка, М., 1956, N 6.
5. *Глазунов А.*, Воспоминания об А. А. Спендиарове. //Советская музыка, М., 1939, # 9-10.
6. *Асафьев Б. В.*, Встречи со Спендиаровым., М.: Советский композитор., 1958.
7. *Гумреци*, Николай Фадеевич Тигранов и музыка Востока. Ленинград, 1927.
8. *Թումանյան Ն., Ա. Սպենդիարովը և Հ. Թումանյան* («Այնստ»-ի շորջն ունեցած նրանց հանդիպումների առթիվ), //Սովետական արվեստ», Եր., 1941, N 5:
Tigranov G. G., Aleksandr Afanasiy Spendiarov, Moscow, "Gos. Muz. Lit.", 1959.
Tigranov G. G., A.A. Spendiarov (on the material of letters and memories). Yer., Haypethrat, 1953.
Shebuyev N., Musicians about Gorki. Spendiarov about Gorki, "Music and Revolution", Moscow, 1928, 4 (28), April.
Ter-Gevondyan A., Memories of Spendiarov, //Soviet music, Moscow, 1956, N 6.
Glazunov A., Memories of A. A. Spendiarov, //Soviet music, Moscow. 1939, 9-10.
Asafyev B. V., Meetings with Spendiarov, M.: Soviet composer, 1958.
Gyumretsi, Nikolay Fadey Tigranov and the Music of the East. Leningrad, 1927.
Tumanyan N., A. Spendiarov and H. Tumanyan (on their meetings around "Almast"), //Soviet Art, Yer., 1941, N 5.

REFERENCES

1. Tigranov G. G., Aleksandr Afanasevich Spendiarov, Moskva: Gosmuzlit, 1959.
2. Tigranov G. G., A.A. Spendiarov (po materialam pisem i vospominaniij). Yer., Haypethrat, 1953.
3. Shebuyev N., Muzykanty o Gor'kom. Spendiarov o Gor'kom. M.: Muzyka i revolyutziya, 1928, 4 (28), aprel'.
4. Ter-Gevondyan A., Vospominaniya o Spendiarove, //Sovietskaya muzyka, Moskva, 1956, N 6.
5. Glazunov A., Vospominaniya ob A. A. Spendiarove, //Sovietskaya muzyka, Moskva, 1939, 9-10.

6. Asafyev B. V., Vstrechii so Spendiaryovym, M.: Sovetskij kompozitor, 1958.
7. Gumretzi, Nikolaj Fadeevich Tigranov i muzyka Vostoka., Leningrad, 1927.
8. Tumanyan N., A. Spendiarov' ev H. Tumanyan' ("Almast"-i shurjn unetzats nrantz handipummeri arthiv), //Sovietakan arvest, Yer., 1941, N 5.

Հեղինակի մասին. ԱՆԻ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍԻ ԱՍԱՏՐՅԱՆ (ծ. 1979 թ., ք. Լենինական) Գաղնակահար: 2002 թ. ավարտել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու մասնաճյուղը: 2006-2008 թթ. սովորել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի ասպիրանտուրայում: 2020 թ. ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի հայցորդ է՝ «Երաժշտական արվեստ» մասնագիտությամբ: Ջրադվում է «Լենինգրադի կոնսերվատորիայի հայ երևելիները: Գ. Տիգրանով. կյանքը և գործունեությունը» թեմայով: 2012-2018 թթ. աշխատել է Գյումրու «Իմպրորիթմ» արվեստի վարժարանում՝ ուսուցիչ և նվագակցող: 2002-ից դասավանդում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու մասնաճյուղում՝ դասախոս: Մասնակցել է մի շարք մրջազգային գիտաժողովների: Հեղինակ է՝ հոդվածների Ասատրյան Ա., Ալեքսանդրապոլի պրոֆեսիոնալ երաժշտության զարգացման ակունքներում. Նիկողայոս Տիգրանյան, «Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը. հայագիտության արդի հիմնահարցեր», Գյումրի, 10-րդ միջազգային գիտաժողովի նյութեր, «Գիտություն հրատ.», 2019, էջ 365-369, Асатрян А., Жизнь и композиторская деятельность А. Спендиарова начала XX-ого века (по материалам Г. Тигранова), Budapest, «The scientific heritage», 2022, VOL 2, No 87 (87), с. 3-6., Ասատրյան Ա., «Ընդհանուր դաշնամուր» առարկայի դասավանդման առանձնահատկությունները երաժշտական բուհերում // General piano, subject teaching peculiarities in music higher education institutions, Rotterdam, XX International Multidisciplinary Conference “Innovations and Tendencies of State-of-Art Science”. Proceedings of the Conference (June, 2022), 2022, 27-34.

About the author: ANI HOVHANNES ASATRYAN (born 1979, in Leninakan). Pianist, in 2002 she graduated from the Gyumri Branch of Yerevan Komitas State Conservatory. In 2006-2008 she took a Post-Graduate Course at Yerevan Komitas State Conservatory. Since 2020, she has been an aspirant of Shirak Armenological Research Center of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, majoring in "Musical Art". She is also engaged in the theme "Outstanding Armenians of Leningrad Conservatory". G. Tigranov's life and activity. In 2012-2018 she worked as a teacher and accompanist at the Gyumri College of Arts "Improrhythm". Since 2002, she has been working as a lecturer at Gyumri Branch of Yerevan State Komitas Conservatory. She has participated in a number of international conferences, published articles, including: 1. Asatryan A., In the Origins of Professional Music Development in Alexandropol. Nikoghayos Tigranyan, "Historical and Cultural Heritage of Shirak and Current Issues of Armenological Studies", Proceedings of the 10th international conference, Gyumri, "Gitutyun" Publishing House, 2019, pp. 365-369. 2. Asatryan A., "Al. Spendiarov's Life and Composing Activity at the Beginning of the XX (based on G. Tigranov's materials), Budapest, "Scientific Heritage", 2022, VOL 2, No 87 (87), p. 3-6. 3. Asatryan A., Peculiarities of Teaching the Subject of "General Piano" in musical higher educational institutions, Rotterdam, XX International Multidisciplinary Conference "Innovations and Tendencies of State-of-Art Science". Proceedings of the Conference (June, 2022), 2022, 27-34.

Об авторе: АНИ ОГАНЕСОВНА АСАТРЯН (род. в 1979, Ленинанкан). Окончила: Гюмрийский филиал Ереванской государственной консерватории имени Комитаса (2002), аспирантуру Ереванской государственной консерватории имени Комитаса (2006-2008). Работала: преподавателем и концертмейстером в Гюмрийском колледже искусств «Импоритм» (2012-2018); преподавателем в Гюмрийском филиале Ереванской государственной консерватории имени Комитаса (с 2002). Соискатель Ширакского центра арменоведческих исследований НАН РА по специальности «Музыкальное искусство», тема "Знаменитые армяне Ленинградской консерватории". Г. Тигранов. жизнь и деятельность» (с 2020). Участвовала в ряде международных конференций, опубликовала статьи, в том числе: Асатрян А., Жизнь и композиторская деятельность А. Спендиарова начала XX века (по материалам Г. Тигранова), Budapest, «The scientific heritage», 2022, VOL 2, No 87 (87), с. 3-6. Asatryan A., "General piano" subject teaching peculiarities in music higher education institutions, Rotterdam, XX International Multidisciplinary Conference "Innovations and Tendencies of State-of-Art Science". Proceedings of the Conference (June, 2022), 2022, 27-34.